ZAMONAVIY O‘ZBEK ADABIYOTIDA DEHQON OBRAZI: YER, MEHNAT VA INSON QADRINING BADIIY TALQINI

Shoyimova Gulshod Shoyim qizi
Osiyo xalqaro universiteti “O‘zbek va rus filologiyasi” kafedrasi o‘qituvchisi,
filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya. Maqolada zamonaviy o‘zbek adabiyotida dehqon obrazining mazmuni sodda va tushunarli yo‘sinda tahlil qilinadi. Asosiy e’tibor dehqonning yerga munosabati, mehnatga sadoqati, oilaviy mas’uliyati va jamiyatdagi o‘rniga qaratiladi. Tog‘ay Murodning “Otamdan qolgan dalalar” romani misolida dehqon obrazi birgina kasb egasi emas, balki xalqning tarixiy xotirasi, sabri va hayot uchun kurashini ifodalovchi badiiy timsol ekani yoritiladi. Shuningdek, bugungi adabiy jarayonda bu obrazni yangi ijtimoiy sharoit, ekologik muammolar va qishloq hayotidagi o‘zgarishlar bilan bog‘liq holda o‘rganish zarurligi asoslanadi.

Kalit so‘zlar: dehqon obrazi, zamonaviy o‘zbek adabiyoti, yer, mehnat, qishloq hayoti, inson qadri, “Otamdan qolgan dalalar”, milliy xotira.

Adabiyot inson hayotini, uning orzu-intilishlari, mehnati va jamiyat bilan munosabatini badiiy obrazlar orqali ko‘rsatadi. O‘zbek adabiyotida ana shunday barqaror obrazlardan biri dehqon obrazidir. Bu obraz asrlar davomida xalqning turmush tarzi, yerga munosabati, sabr-toqati va bunyodkorlik xususiyatlarini o‘zida mujassam etib kelgan. Dehqonning mehnati oddiy xo‘jalik jarayoni sifatida emas, balki hayotning davomiyligini ta’minlovchi, insonni tabiat bilan bog‘lovchi kuch sifatida tasvirlanadi. Shu sabab dehqon obrazini o‘rganish orqali xalqning ruhiyati, qadriyatlari va tarixiy tajribasini ham anglash mumkin.

XX asr o‘zbek nasrida dehqon obrazi yanada murakkab mazmun kasb etdi. Endi u faqat dala bilan bog‘langan mehnatkash emas, balki davrning ijtimoiy bosimi, iqtisodiy qiyinchiliklari va inson qadriga ta’sir etgan jarayonlarni o‘z boshidan kechiruvchi qahramon sifatida namoyon bo‘ldi. Ayniqsa, qishloq hayoti tasvirlangan asarlarda yer va inson munosabati badiiy fikrning muhim tayanchiga aylandi. Yer dehqon uchun tirikchilik manbai bo‘lish bilan birga, ota-bobodan qolgan meros, oila rizqi va kelajak umidini anglatadi.

Tog‘ay Murodning “Otamdan qolgan dalalar” romani bu jihatdan alohida ahamiyatga ega. Asarda Dehqonqul timsoli orqali bir insonning taqdiri emas, balki ko‘plab mehnatkash kishilarning hayoti umumlashtiriladi. Dehqonqul yerga mehr bilan qaraydi, uning mehnati uzluksiz va mashaqqatli. Ammo u qilgan mehnatining samarasini har doim ham o‘zi istagandek ko‘ra olmaydi. Bu holat qahramonning ichki kechinmalarini kuchaytiradi va asarda inson qadri masalasini oldingi o‘ringa olib chiqadi.

Dehqonqul obrazi orqali muallif mehnatning o‘zi insonni baxtli qilish uchun yetarli emasligini ko‘rsatadi. Mehnat qadrlansa, inson o‘z faoliyatining natijasini his etsa, u o‘zini jamiyatning to‘laqonli a’zosi deb biladi. Aks holda mehnat majburiyatga, yer esa quvonch manbaidan og‘ir mas’uliyat maydoniga aylanishi mumkin. Shu ma’noda romandagi dehqon obrazi faqat agrar hayotni tasvirlamaydi, balki insonning erkinligi, sha’ni va haq-huquqi haqida ham o‘ylashga undaydi.

Dehqon obrazining muhim belgilaridan biri uning tabiat bilan yaqinligidir. Dala, suv, tuproq, urug‘, hosil kabi tushunchalar dehqon hayotining ajralmas qismidir. Badiiy asarda bu unsurlar oddiy manzara yaratish uchun emas, qahramonning ruhiy holatini ochish uchun ham xizmat qiladi. Hosilning yaxshi

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

yoki yomon kelishi, suvning yetishmasligi, yerning holati qahramon kayfiyatiga bevosita ta'sir etadi. Natijada tabiat va inson bir-biridan ajralmaydigan yaxlit hayot manzarasini hosil qiladi.

Bugungi davrda dehqon obrazi oldingi davrlardagidan farqli yangi sharoitda talqin qilinishi mumkin. Qishloq hayotida texnika ko'paymoqda, suv va yer masalasi yanada muhimlashmoqda, mehnat usullari o'zgarmoqda. Shu bilan birga, odamlarning qishloqdan shaharga ko'chishi, yoshlarning boshqa kasblarga qiziqishi, oilaviy dehqonchilik an'analarining yangicha shaklga kirishi ham badiiy adabiyot uchun dolzarb mavzulardir. Demak, zamonaviy dehqon obrazini faqat an'anaviy ketmon va dala tasviri bilan cheklash to'g'ri bo'lmaydi.

Zamonaviy adabiyotda dehqonning bilimga, yangilikka va texnikaga munosabati ham badiiy tahlil uchun muhim bo'lib bormoqda. Ilgari dehqonning tajribasi asosan avloddan avlodga o'tgan amaliy bilimlar bilan bog'langan bo'lsa, bugungi sharoitda u yangi usullarni o'rganishi, bozor talabini tushunishi, suv va yer resursidan oqilona foydalanishi kerak. Bu o'zgarish badiiy qahramonning dunyoqarashini ham kengaytiradi. Bunday qahramon mehnatkash bo'lish bilan birga, fikrlaydigan, tanlov qiladigan va o'z kelajagini rejalashtiradigan shaxs sifatida ko'rsatilishi mumkin.

Dehqon obrazini tadqiq etishda oilaning o'rni ham e'tibordan chetda qolmasligi lozim. Qishloq hayotida mehnat ko'pincha bir kishining emas, butun oilaning turmushi bilan bog'liq bo'ladi. Dala mehnati, hosil tashvishi, ro'zg'or mas'uliyati, farzand kelajagi bir-biriga tutashadi. Shu sabab dehqon obrazi ko'pincha ota, er, farzand yoki avlod vakili sifatidagi mas'uliyat bilan birga ochiladi. Bu esa obrazga ijtimoiy va ma'naviy chuqurlik beradi.

Yana bir muhim masala — dehqon obrazining milliy xotira bilan aloqasidir. Yerga egalik qilish, uni asrash, undan rizq topish haqidagi tushunchalar xalqning tarixiy tajribasida chuqur ildiz otgan. Adabiyot bu xotirani saqlaydi va yangi avlodga yetkazadi. "Otamdan qolgan dalalar" nomining o'zi ham yerning shaxsiy mulk doirasidan kengroq ma'noga ega ekanini anglatadi: dala ota-bobolar hayoti, o'tgan zamon izlari va avlodlar davomiyligi bilan bog'liq ramzga aylanadi.

Shu o'rinda dehqon obrazini bir yoqlama, faqat mashaqqatli mehnat timsoli sifatida ko'rish yetarli emas. Unda bunyodkorlik, sabr, oriyat, oila uchun mas'uliyat, tabiatni his qilish, ba'zan esa ichki norozilik va erkinlikka intilish kabi jihatlar birlashadi. Obrazning kuchi ham ana shu ko'p qirralilikda ko'rinadi. Adabiyotshunoslikda dehqon obrazini davrlar kesimida qiyoslab o'rganish uning qaysi belgilarini saqlab qolganini va qaysi tomonlari o'zgarganini ko'rsatishga yordam beradi.

Zamonaviy o'zbek adabiyotida qishloq hayoti tasviri kamayib ketdi, degan qarashlar ham uchraydi. Biroq qishloq mavzusi yo'qolgan emas; uning ko'rinishlari o'zgarmoqda. Bugungi yozuvchi dehqonni faqat daladagi mehnat orqali emas, bozor, kredit, suv tanqisligi, ekologik muammo, yangi texnika, migratsiya yoki farzand ta'limi kabi masalalar bilan bog'liq holda tasvirlashi mumkin. Bunday yondashuv obrazni bugungi o'quvchiga yaqinlashtiradi.

Dehqon obrazini o'rganishda asardagi dalillarni aniq tanlash muhim. Qahramonning mehnat jarayoni, yer haqidagi fikrlari, oila bilan munosabati, tabiatga munosabati va jamiyatdagi o'rni alohida kuzatilsa, obrazning mazmuni aniqroq ochiladi. Shundan keyin turli asarlardagi o'xshash va farqli tomonlarni qiyoslash mumkin. Bunday usul mavzuni ortiqcha murakkab terminlarsiz ham ilmiy asosda yoritish imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy o'zbek adabiyotida dehqon obrazi xalq hayoti va milliy tafakkurni yorituvchi muhim badiiy timsoldir. Tog'ay Murodning "Otamdan qolgan dalalar" romanida bu obraz yer, mehnat, sabr va inson qadri bilan chambarchas bog'langan holda talqin etiladi. Bugungi adabiy jarayonda esa dehqon obrazini yangi ijtimoiy sharoit, ekologik muammolar, qishloq xo'jaligidagi

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

o‘zgarishlar va yosh avlodning yangicha qarashlari bilan birga o‘rganish zarur. Shunda dehqon obrazi o‘tmishni eslatuvchi an’anaviy timsol bo‘lib qolmay, bugungi hayotning muhim savollarini yoritadigan zamonaviy badiiy obraz sifatida namoyon bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Tog‘ay Murod. Otamdan qolgan dalalar. – Toshkent: Sharq, 1994.
2. Said Ahmad. Ufq. – Toshkent: Yangi asr avlodi, turli nashrlar.
3. Cho‘lpon. Kecha va kunduz. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, turli nashrlar.
4. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish. – Toshkent: Akademnashr, 2018.
5. Yo‘ldoshev Q. Badiiy tahlil asoslari. – Toshkent: turli nashrlar.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.